

Gagyai József

SZTRÁTYA DOMOKOS,
GAZDÁLKODÓ ÉS KOLLEKTIVISTA¹

Az 1948-ban a kommunista hatalomátvétel nyomán kialakuló pártállami rendszer cselekedeteit Sztrátya Domokos falusi, a kialakuló beszolgáltatási rendszerrel viaskodó gazdálkodó család tagjaként éli meg, figyeli és értékeli. A katonaságtól való leszerelése után egyre inkább elkeseríti a politikai rendszer parasztokat kizsákmányoló gyakorlata, meg a gyakorlat és az ezt elleplező propaganda közötti egyre nyilvánvalóbb ellentét. Adott pillanatban úgy dönt, hogy számokra alapozva bebizonyítja ezt, leleplezi a nyilvánvaló hazugságot.

„'54-55 telén nekifogtam, és összeszedtem az egész aktát, amik voltak a zülemnek. Az adónyugtáig el s mindenig, mert annyiféle irat volt, ezért a beszolgáltatásokért, mindenért. Csináltam egy számvetést, hát '47-ig visszamenőleg kaptam meg minden aktát, s csináltam egy összesítőt, összefűztem doszárba és csináltam egy hatalmas táblázatot, a plakát papír hátára. Megírtam mellé egy olyan táblázatot, a katonaságnál úgy mondták románul, hogy számvetést. Hát volt ejisze egy olyan 3 és fél vagy 4 és fél oldal, de csak tiszta ceruzával írtam a dolgokat. Azzal fejeztem be, hogy még kérdezze valaki, hogy miért áll omlás előtt a mi kicsi paraszt gazdaságunk, mikor 7 év alatt 33 tehén értékeinek az árát kitevő javakat adtunk az államnak. 7 év alatt. A szeredai² piacot vettem alapul, piaci értékeket, aztán arról csináltam egy számvetést.”

Ez a számvetés a rendszerrel dacoló csendes ellenállásának bizonyítható kezdete. Két dolog mindenképpen figyelmet érdemel a fentiekből. Az egyik az íráshoz, iratokhoz való családi viszony, amibe Domokos beleszületett, belenőtt: a család megőrzi az iratait, és csak az az iratkezelési technika szükséges ahhoz, hogy ezeket rendezze és ezekből

1 A jobbágyfalvi (Csíkfalva község, Maros megye) Sztrátya Domokossal (1931–2018) 2014 októberétől haláláig, 2018 márciusáig folytattam rendszeres, rögzített beszélgetéseket. Szerencsés körülmény, hogy olvasó-író ember volt, életútja bemutatásához írott dokumentumok is rendelkezésre állnak. A terepmunka anyagának feldolgozása folyamatban van, ezúttal a gazdálkodó és kollektivistá Sztrátya Domokost szeretném bemutatni.

2 nyárádszeredai

értelmezéseket alakítson ki, amelyet a katonaságnál sajátított el. Ugyanis a katonaságban kitanulta a levéltárosi mesterséget. A másik: mindez egy életre megerősíti egyébként is létező, az iskolából és családból magával hozott elveit, elkötelezettségét, világlátását. Mindezek után egy pillanatra sem sem merült fel benne, hogy a szocialista rendszer a család, a családi gazdaság, a falusi gazdálkodók, a paraszti társadalom javára működne, hiszen a statisztika világosan mutatja az állam valódi szándékait, cselekedeteinek eredményeit: nem a jólétet növeli, hanem a kiszolgáltatottságot és alárendeltséget. Nem támogatja, hanem kifosztja a falusi gazdálkodót. A tanulságot egy fiatalember vonja le, de egy életre szól:

„Valahogy nagyon visszataszítóan hatott rám ez a kommunizmus szelleme. Teljesen kiraboltnak éreztem magamat és a népet is. Lelkileg, szellemileg, anyagilag, mindenféleképpen. Úgyhogy mindig vártuk a szebb jövőt, a vége felé, mikor már az idő is telt, s minden, beszélgettünk már a nyugdíjról, ezt-azt. S arra vágytam örökké, hogy a 2000-et érném meg, mert az én rövid felfogásom szerint is, szoktam mondani, hogy addig valami változás kell legyen. Aztán gondoltam arra is, hogy valahol elégtételt kellene kapjon az ember. Aztán meg is jött a változás.”

Sztrátya Domokos a családi iratokból összeállított, ma is vizsgálható iratcsomóban³ *Kimutatás az 1959. január 8-án létező anyagi állapotról* címmel a családi vagyon 1958 végén levő állapotát mutatja be. Eszerint ekkor 3,47 hektár szántófölddel és 0,59 hektár kaszálóval rendelkeztek, ebből 0,29 hektár volt a belsőség (házhely, gazdasági épületek, kert). Volt két tehén, egy juh és egy bárány, két nyolchetes malac, három tyúk. Két testvére (Irma, József) családalapítása után ez maradt özvegy édesanyjának, egyedülálló Péter bátyjának és neki, mint „kicsi hely, parasztgazdaság”, amely eltartotta őket. Vagyis ebből fizették az adót, meg a kötelező szerződések szerinti terménymennyiséget. Az 1959-es, valamint 1960-as és 1961-es évekről sokkal teljesebb beszámolót olvashatunk az iratcsomóban, ugyanis megőrizte az adott évben használt falinaptárakat (1959-es *Előre*, 1960-as *Előre*, 1961-es *Calendarul crescătorilor de animale producătoare de lapte* falinaptárakról van szó), ezekbe bejegyzéseket tett, és a hátukra a következő évek elején

3 2. sz. dosszié 1958–1959–1960. évekre szóló összes iratokkal, az adóívek és nyugták kivételével.

bemásolta a külön is elvégzett, a gazdálkodás eredményeire vonatkozó összegzéseket. 1959 az utolsó év, amikor a teljes gazdálkodást a maguk elképzelései szerint folytatják, a következő két esztendő az átmenet évei. 1959. szeptember 3-án lépnek be a társas gazdaságba. A falinaptárra tett bejegyzés szerint: *„Ez év szeptember 3-ik napjának »emléke« fennmarad, mert akkor »beléptünk« a társas gazdaságba.”* Ez a következő, 1960-as évre jelent majd kötelezettségeket. Az önálló gazdálkodás utolsó évéről a falinaptár hátoldalára elkészített *Kimutatás az 1959. évben eszközölt állammal szembeni kiadásokról. Adóívszám 192, biztosítási lap száma 31.225 az özv. Sztrátya Péterné 4,62 ha összterületű gazdaságában* című összegző statisztikában olvasható, hogy a befizetett adók (földadó, ADAS, önadó, füstadó, fedeztetés, kamat) mennyisége 1875 lej, a bankból felvett tartozás után kifizetett összeg (törlesztett tőke, kamat, biztosítás) 897 lej, a kvóta (hús, gyapjú) 662 lej, tehát *„évi összes kiadás az állam részére 3.434 lej”*. Az oldalon van még egy összegzés: *Kimutatás az 1959-ben csarnok útján értékesített tej mennyiségekről, ez 2.076, 80 lej.* Az oldal alján pedig ott az új helyzetet ismertető megjegyzés: *„1959 szeptember 3-án »beléptünk« a »Bekecsalja« társas gazdaságba 3,51 ha földterülettel, melyet akaratumk ellenére kézbe vettek, ugyane hónap huszon...-án a többit is bekebelezték. 1959. december 1-én a következőképpen lettek »regisztrálva« a társas földek: szántó 3,48 ha, kaszáló 0,54 ha, összesen 4,02 ha.”*

Ugyanakkor ott az oldal alján a hitelesség igazolására hivatott, Sztrátya Domokos öntudatosságát és a munka elvégzése utáni büszkeségét dokumentáló, később is visszatérő formula: *„Ezen a papíron levő összes kimutatások és jegyzetek megegyeznek a teljes valósággal, melyek a hivatalos aktáim segítségével bármikor ellenőrizhetőek. Készítette a legnagyobb pontossággal Sztrátya Domokos Jobbágyfalva 1959. XII. 31. (szilveszter).”*

Mindezt a statisztikát kíséri egy kommentár, külön lapon: *„1959 Isten áldásában »gazdag« esztendőnek mondható. Mindenféle termény tökéletes minőséggel és dús mennyiséggel fizetett egész határviszonylatban. Egyedül a szőlő fizetett a szokottnál gyengébben, melynek legfőbb oka a korai hóharmat és fagy volt, amely egyébként nem ártott. A bor kevesebb lett és savanyú. Istennek hála minden jóságáért. Terményeink a következő mennyiségben voltak: búza 60 kalangya 20 mázsa (szerződés két mázsa), kukorica 6 szekérral (szerződés 50 kg), árpa 3 mázsa, zab 4 mázsa. Vágtunk*

egy 140 kg-os disznót, a madarasi félért. Kiadásokért sem kellett azonban kölcsönért menni. 3.434 leit adtunk ki csak az állam részére, melyet a szükséges akták bizonyítanak. A magunk részére történő kiadások e mellett mélyen eltörpülnek. Sztrátya Domokos.”

A következő összegzés az 1960-as *Előre* falinaptár hátoldalán olvasható. Ebben megjelenik számszerűen a család munkája utáni évi jövedelemnyiség: a bevételek 6338,15 lej,⁴ a kiadások 4329,05 lej,⁵ tehát „Össz. 2.009 lei jutott a család fenntartására irányuló kiadásokra”. A következő, az 1961-es „*utolsó*” esztendőben a bevételek összege 9036 lej,⁶ a kiadásoké 6431 lej,⁷ a család fenntartására ezúttal 2605 lej marad.

Igen figyelemreméltóak azok a feljegyzések, amelyeket 1960-ban és 1961-ben folyamatosan készít arról, hogyan gazdálkodnak a társasban: miképpen történnek az ígéretek és azok beváltása, a munkaszervezés, a kifizetések – vagyis mi az, ami előrevetíti a jövőt, amire még inkább lehet majd számítani a kollektívben. Megelőlegezett bizalmatlansággal figyelni az eseményeket, készíti a feljegyzéseket – s valószínűleg minden, amit leír, nem csak az ő észrevétele, hanem a közösségben állandó beszédtema. Elkezdődik az új – adminisztratív és hatalmi – viszonyokkal való ismerkedés, azok tanulása: „*Társas gazdasági jegyzetek 1960-ra. Gabona szerződések... összesen 230 lej. A 230 lej előlegből levontak 11 lejt beiratkozási díjra, és 15 lejt az elnök, titkár fizetésébe. Összesen 26 lejt. Kézbe kaptunk 204 lejt. 1960-ban hektáronként 5 lej elnök-titkár fizetés jár. 1960. I. 26.*” Majd: „*Cukorrépa előleget kaptunk összesen 241 lejt és ebből levontak 5 lejt elnök-titkár fizetésbe. Kézbe kaptunk 236 lejt.*” Majd „*1960. szeptember 29-én a szójásból a gyakorlótér tetején kaptunk földet a*

4 „1 db. borjú szerződésbe 1.611,90 lej, 1 db. disznó piacon 650 lej, 2.046 liter tej 2.482,50 lej, répa pénz 862,50 lej, szerződött búzáért 412,80 lej, szerződött törökbúzáért 228,60 lej, szerződött árpa-napraforgó 40,21 lej, szerződött bükkönyért 28,64 lej, juhgané pénz 21 lej, összesen 6.338,15 lej.”

5 „Az állam részére eszközölt összes kiadás 1960-ban 2.774,50 lej, Laji bátyánk temetése 1.007,10 lej, édesanyám kórházi költsége 327,75 lej, gázfogyasztásért 466 lej, termelői lap 20,20 lej, újságra 60,50 lej, össz. 4.329,05 lej.”

6 „Beadtuk a vén tehenet 2.460 lei, eladtunk egy borjút Hodoson 1.850 lej, eladtunk egy 100 kg-os disznót 1.180 lej, répapénzt kaptunk 1.750 lej, 756 liter tej pénze 914 lej, szerződött búzáért 416 lej, szerződött árpáért 51 lej, szerződött kukoricáért 236 lej, szerződött bükkönyért 179 lej, összesen 9.036 lej.”

7 „Adók, húsok 2.596,50 lej, gáz 498,50 lej, prizsmahordás Iszlóba 81 lej, termelő lap 20 lej, állatvásárok lebonyolítása 165 lej, újság Előre 50 lej, 2 malacot Kósa Gyulától 320 lej, összesen 6.431 lej.”

cseroldal helyett, amelyet az állami gazdaság eltulajdonított.” Majd: „Az októberi tejfizetéskor fizettünk 12 lejt a vetőgépek javításáért.” Majd: „1960. XI. 25. A répa fizetés a következőképpen ment: legelső lépés volt hogy a répa mennyiségéből 5 kg hiányzott, 2.880 helyett 2.875 szerepel. Így az értéke összesen 862,50 lejt. Ebből levontak: 250 lejt előleget, 30,93 lejt műtrágyára, 10,06 lejt malátára, 29 lejt társasjuh gyapjára, 112,50 bükkönyre. Összesen 432,49 lejt. A répát 30 lejbe fizették, még 5 lejt ígérnek jövő tavaszra. Kézbe kaptunk 429,50 lejt. Ebből kifizettünk 312 lejt adót a Ch. Nr. 06911943-s számú nyugta alapján, haza hoztam 117,50 lejt. Jegyzet: Répa előleget csak 241 lejt kaptunk a 9 lejt reátették a vetőgép kísérő fizetése néven, a 112, 50 lejt azért húzták le a bükkönyre, mert még mindenki nem adta be, pedig mi beadtuk. Azt állították, visszafizetik.” Majd: „1960. XII. 5. Kiosztották a cukrot. A 2.875 kg répára járt 23 kg, mert mázsánként 80 dkgr.-t adtak. Előlegbe adtak a nyáron 3,50 kgt és most 3,75 kgt vontak le. S így kaptunk 19,25 kgt elszámolásakor. Tehát a 25 deka helyet cserélt és az előleghez csatlakozott! Jegyezte Sztrátya Domokos.” Majd: „1960. XII. 21-én fizették a bükkönnyt. Kilójáért 2,81 lejt, 40 kg bükkönyünk volt, az 112,64 lejt. Vetőmag 20 kg, az ára 4 lejt, összesen 80 lejt, és 4 lejt kamat a mag árára, az 84 lejt, 112,64-ből 85 egyenlő 24,68 lejt volt a fizetendő összeg. Még erre adtak 112,50 lejt, amit a répából visszatartottak, tehát 141,14 lejt volt az esedékes összeg. Ebből 14 bani – a Fogarasi D. titkár szavai szerint – örökáron elmaradt, és 20 lejt visszatartottak 2-3 napra a bizonyos végelszámolásig.” Majd: „1960. XII. 28-án beadtunk 32 kg kukoricát a kereki traktor szántás fejében. 25 árra fizettük, holott a föld csak 20 ári.” Majd: „1961. I. 9-én kifizették a bükköny árából visszatartott 20 lejt. A 2-3 nappól 19 nap lett.”

Ez az állammal, az azt képviselő szervekkel szembeni kiszolgáltatottságot erősíti meg, a falusi család számára előre jelzi a kollektívbe való belépés utáni, ennél nagyobb fenyegetéseket. A véleményének, indulatainak nyoma van más papírokon is. 1958. IX. 21-én felszólítás érkezik a néptanácsból: „Sztrátya Péterné Jobbágyfalva Csíkfalvi Néptanács Végrehajtó Bizottsága értesíti, hogy 23-án reggel 7 órára jelenjen meg a Néptanácsnál. Hanemtud (sic!) jönni, akkor a Domokos fiat küldje fel. Megjelenés kötelező. Elnök: Szabó Cs. Ferenc Titkár: Gálfalvi Ferenc”. Hogy miért volt kötelező a megjelenés, a ceruzával (sejthetően Domokos által) írt kommentárból lehet megtudni: „Föld kell nektek ingyen, nem elég ami van? De még hozzá a berek!”. Vagyis, ha jól értem: azt

szerette volna elérni a néptanács vezetősége, hogy egy földdarabról lemondjon a Sztrátya család. 1959. február 25-én Sztrátya Máriával szerződést köt a Tartományi Állatfelvásárlási Hivatal⁸ egy 105 kilósra hízlalt disznó felvásárlásáról, a leadási határidő 1959. december 1. A szerződésnek számtalan alpontja van, ezek közül kommentál néhányat Sztrátya Domokos. Ötödik pont: a hivatal által kiállított elismervény ellenében az eladó a szerződött disznó értékének 10%-ára vásárolhat kiutalás nélkül árukat – a megjegyzés: „*nu s-a eliberat dovada de loc!*”⁹ A hetedik pont szerint a termelő, ha a hatóság kéri, oltásra kell vigye a szerződött állatot, de legalább egyszer kötelező ezt megtennie, és ekkor az oltás ingyenes – a kommentár: „*nu se face!*”¹⁰ A tizedik pontban az olvasható, hogy ha valamelyik fél saját hibájából késik a kijelölt időpontban való átadással vagy átvétellel, akkor minden késedelmi napért 3 lej büntetést fizet – a kommentár: „*nu s-a plătit de stat pentru cele 18 zile*”¹¹, vagyis a szerződő felet az állam 54 lejjel megrövidítette. Végül 1959. december 21-én került sor az időközben a papíron 145 kg-osra becsült és 141 kg-osra mért disznó beadására, de a hivatalos papír hátlapján ott áll a megjegyzés: „*145 kilogramos szerződött disznó beadása, amit esztendővel ezelőtt 75 lejjel vettünk. Az itthoni hídmérlegen előző napon 155 kg volt. Sztrátya D.*” 1960. novemberében 28 napig vittek tejet a tejcsernókba, a fizetett összeghez a következő kommentárt fűzte Sztrátya Domokos: „*A csarnokos Májai Albert »tévedése« miatt szabadáron fizették 1,15 lejbe és csak 251,85 lejt kaptunk. A tévedés pedig nem volt más, mint szándékos mesterkedés, huncutság. Jobbágyfalva 1960. XI. 29. Sztrátya D.*”

1961 áprilisában egy alkalommal nyílt konfliktusba kerül a községi néptanács nagyhatalmú, a változó elnökök mellett a hatalom stabilitását folyamatosan képviselő titkárával, Gálfalvi Ferencsel. Az „önkéntes adóról” van szó, és arról, hogy a titkár meglepődött az igazát kereső Sztrátya Domokos felkészültségén: rendelkezett minden szükséges papírral, és minden papírt, amivel alá tudta támasztani kérését, rendezve, statisztikai összesítések kíséretében nyújtott át neki! A meglepődést követte a düh: szembeszórta vele, majd a földre dobta a

8 Oficiul Regional de Achiziții și Contractări de Animale
azaz: „egyáltalán nem állítottak ki elismervényt!”

10 „nem ez történik!”

11 „nem fizetett az állam a 18 nap késésért”

papírjait. Sztrátya Domokos mai interpretációja szerint: mivel tévedtek, és valaki, velük szembenállva, tévedésüket papírokkal igazolva bebizonyította, a hatalmukban sértve és megtámadva érezték magukat. De végül is jóra fordult a dolog, mert a megfogalmazott kérvényre válaszolva kénytelenek voltak a kérvényezőnek engedni. Úgy gondolom, a történet említése azért fontos, mert ez segített Sztrátya Domokosnak a helyi hatalom képviselői előtt valamelyes tekintélyt, elismerést kivívni. Ebben a konfliktusban megmutatkozott, hogy milyen kvalitásokkal rendelkezik, mire képes, hogy „ki ez a Sztrátya Domi”, és a későbbiekben, a kollektív gazdaság megalakulása után, ezt tudva szólították meg – amikor éppen megszorultak, amikor szükség volt képességeire, eszére, munkájára. A 2. számú iratcsomóban az 1961-es iratok között másolatban megőrzött kérvény a következő:

„Kérvény a Csíkfalvi Néptanács Végrehajtó Bizottságához. Alulírott Sztrátya Domokos azzal a kéréssel fordulok a fent címzett bizottsághoz, hogy szíveskedjék visszamenőleg ellenőrizni édesanyámnak – Sztrátya Máriának – a nevére kirótt és megfizetett önkéntes adó helyzetét. Ezt ugyanis azért kell kérjem, hogy 1957-ben hátralék címen behajtottak 30 (harminc) lej összeget, ami valójában többlet számba ment, és azt óhajtanám, hogy a folyó évi önkéntes adó kiegészítésénél ezt vegyék számításba. 1960-ban jelentettem Szabó Ferenc elnök elvtársnak, aki azonban nem volt hajlandó meg se hallgatni az ügyet, de folyó év február 13-án Gálfalvi Ferenc titkár elvtárs teljességgel lehetséges dolognak nyilvánította ezt a műveletet, feltéve ha a vizsgálat is megállapítja ezt a tévedést. Ugyanakkor a titkár elvtárs jegyzetet készített magának megvizsgálás végett a nyugták számairól és értékeiről, amelyeket neki megmutattam saját irodájában. Jó volna ezt a kiigazítást minél előbb megtenni, tekintve, hogy közeledik a kifizetés megszokott határideje. A túloldali jegyzet a nyugták helyzetét tükrözi.”

A túloldalon a statisztika meg a befejezés: *„Kérésem elintézésének reményében maradok mély tisztelettel Sztrátya Domokos Jobbágyfalva 1961. IV. 4.”* Az első oldal alján: *„Jóváhagyást nyert 1961. IV. 23. Sztrátya.”* A túlsó oldalon a statisztika példaszerűen megszerkesztett, áttekinthető, a rubrikák: *Évszám (1952-től 1961-ig), Megróva lej. A nyugták száma, dátuma, értéke. Összeg.* Ebből kiderül, hogy 1954-ben elmaradt ugyan 30 lej befizetésével, de ezt 1954-ben pótolta, és 1957-ben 30 lejjel valóban többlet fizetett. Összesen 15 darab nyugta

igazolja, hogy az összesen 640 lejből kifizetett 635 lejt – mert az 1961-es évre, amikor 70 lej a megróvás, már befizetett 35 lejt január 12-én. A kérvény igen nagy gonddal van megfogalmazva, igen szép kalligráfiával van megírva (a másolat – valószínű, hogy ugyanígy volt az eredeti is): a szófordulatok választékosak, már-már gúnyosak: „*azt óhajtanám, hogy... vegyék számításba*”, „*teljesen lehetséges dolgonak nyilvánította ezt a műveletet*”, meg a „*maradok mély tisztelettel*” záró formula, nem beszélve arról, hogy aki tudja, mi történt valójában az irodában, az derül a megfogalmazáson: „*a titkár elvtárs jegyzetet készített magának megvizsgálás végett a nyugták számairól és értékeiről, amelyeket neki megmutattam saját irodájában*”. Hogy a titkár derült-e, miután ő is tisztában volt a viselkedésével, azt nem tudni – de hogy a jelentéktelen összeg elengedésén túl az ennél sokkal jelentősebb erkölcsi győzelmet is kénytelenek voltak elismerni, az nyilvánvaló. Igen kevés erkölcsi elégtétele származott Sztrátya Domokosnak a számára ellenséges hatalom képviselőivel való egyenlőtlen és csak igen-igen óvatosan vállalt harcban – de mégiscsak ez volt az egyik elégtétele.

„*Jöttek, hogy hajtsák fel, mert ott volt kiírva 30 lej hátralékunk. Én itt elővettem s megmutattam, betettem a hogyhívjákot s megmutattam, hogy meg van nekünk a nyugtánk, hogy ki van fizetve mind a 30 lej. S nézik, nézik, s Gálfalvi azt mondja, hogy maga mit akar azzal a doszárral, miért gyűjtötte ide össze. Itt is valami kimutatás, ne milyen kimutatás. Mit akar ezekkel a doszárokkal elérni. Régi házunk volt s ilyen helyt volt a sarokban az asztal s úgy fogta s eldobta az asztalon, hogy túl leesett a doszár. Mondom ne tessék eldobni, mert ezért mi pénzt adtunk, s a pénz helyett kaptuk ezeket a papírokat. Felvettem, s lesepertem, hogy lássa, és aztán eltettem. Azt mondta az elnök, Csalóka Feri, hogy: »Minket nem érdekel, ha ki van fizetve, ha nincs. Nekünk elé van írva, ezért jöttünk ki, hogy ezt hajtsuk fel, s ezt ki kell fizetni. Írjal egy kérvényt!« Azt mondta, hogy adjam be s a tanács eltárgyalja, s jövőre előírják, újrairják. De olyan helyzetben voltunk, hogy azt a 30 lejt nem tudtuk elővenni, kölcsönkértük, volt egy olyan bácsitól, napszámostól, nem messze, olyan 20-30 méterre lakott. Annak örökké volt egy kicsi pénze. Kifizettük, s aztán írtam egy kérvényt s a hátsó részen megtalálják a kimutatást. Felsorakoztattam, hogy milyen dátumon, milyen számú nyugtával milyen összeg. Ennyi összeg összesen ennyi. Most pedig pluszban maradt ennyi összeg, 30 lej, és kérem a jóváírását következő esztendőre. Beadtam, jóvá is írták a következő esztendőben. Volt annyit*

képük, hogy jóváírták, de mondom, ezt a doszárt úgy eldobta Gálfalvi, hogy túl leesett, hogy én mit akarok ezzel.”

– S más ilyen konfliktusa nem volt Gálfalvival? Nem veszekedtek? Gálfalvi a tanácsnál volt, s maga pedig a kollektívnel.

„Én a kollektívnel voltam. Aztán nem volt különösebb. Próbáltam alkalmazkodni s minden, úgyhogy nem feszedeztem, hanem inkább mentegőttem örökké úgy, hogy ne tudjanak belém akadni, mert akkor könnyen állt az ember, úgy kikészítették volna, hogy... Örökre. Aztán így valahogy elszakadtunk egymástól, aztán ő beteg lett, s én nem is tudom, meghalt volt, de nem tudom, hogy melyik évben, s hogy s mint. Az kellett volna, hogy kezdettől fogva vezetni naplót, s beszélgetéseknek a súlyosságát s az felét benne.”

Nem voltak tehát illúziói, s amikor már más út nincs, utolsó pillanatban, 1962 januárjában aláírja a belépési nyilatkozatot: önként lemond birtokáról és belép a jobbágyfalvi kollektív gazdaság tagjainak sorába. Amikor 1991-ben visszaigényli a belépéskor beadott földeket, akkor a vele együtt élő Péter testvére 1,30 hektár, ő pedig 1,31 hektár birtokot (szántót és kaszálót) igényel vissza, tehát 1991 után 2,61 hektár földön gazdálkodnak.

Tulajdonképp önként kivonul a társadalomból, magánéletében is társtalanul marad. A családban nem ő volt az első és egyedüli, aki ezt választotta: velük élt agglegény nagybátyjuk, az 1884-ben született Sztrátya Lajos, és bátyjának, az 1924-ben született Péternek is ez volt a sorsa.

„Én nem voltam megházasodva. Nem voltam, mert olyan anyagi nehézségek voltak, s kisebb lakásunk. Lényegében úgy le voltunk vetkezettve, hogy hova, merre, mit csináljak. Ott valami alap kell legyen ahhoz, hogy... Azt mondták, hogy vagy a pártba vagy a tömlöcbe, de valamelyikbe betesznek, ha nem akarok a pártba beállni. Mondom, be, ha be tudnak, de nem biztos a'. Mindenholnan úgy kivontam magam, kivástam abból a generációból, hogy mindenkiből úgy kimaradtam.”

– Akkor sem volt szeretője magának?

„Volt, itt a leányakkal közösen jártunk s minden. Jól barátkoztunk. De úgy, hogy különösen ragaszkodjak, az úgy... Valahogy a függetlenséget... szóval a lekötöttséget nem szerettem, hogy elkötelezzem magam valakihez. A független életet úgy szerettem. Mikor a pártba is be akartak sorolni, azt mondtam, hogy nem engedem meg senkinek, hogy beleszóljon az én

lelkiismeretembe. Ha akarom, csinálom, ha akarom, nem csinálom. Ilyen gondolatba űztem, attól, hogy pártfogságot vállaljak. A független magatartást... hogy szabad lehessen egyebet is, mást is. Ne legyek lekötözve. Kicsit igen hamar szívre vettem az étellel járó nehézségeket. Igen mélyen belegondoltam, vagy valami, s ezért olyan... Sokszor gondoltam, hogy jó, hogy nem estem búskomorságba, vagy minek is nevezzem... búbánatba. Mert biza, elkallódott, elveszett az élet így. Elmaradt az értéke, a nem tudom mi, az életnek. S ez eddig valahol az embert bántja, így nem is gondolkodok ezen.”

- De nem volt olyan leány, aki ragaszkodott magához, s azt akarta, hogy udvaroljon neki?

„Lett volna. Utólag tudtam meg, hogy lett volna. S volt is, s lett volna is, de valahol nem láttam a lehetőséget, hogy én ragaszkodjak. S akkor el kellett volna itthonról menni munkahelyet találni. Mert abban reménykedtek, hogy valamerre elmegyünk mi iskola után, s nem tudom mi. Volt is ajánlat, Vásárhelyen az adóhivatalhoz, de ilyen-olyan beosztásba, ahol kitettek volna pénztárnoknak, s afféle. Persze, be lehetett volna jutni egyebüve is, csak el kellett volna menni itthonról. De az első az, hogy állj be a pártba, s én pedig, hát nem esküdtem meg, de valahogy úgy jött nekem, mintha fel lettem volna esküdve, hogy soha be nem állok abba a pártba, amelyiket gyűlölök. Ezért örökké maradt, s azon vettem észre magam, hogy... Hát én is azon vettem észre, hogy az idő elment mellettem, s abból a generációból kimaradtam, amelyikkel mondjuk összetartoztam volna. Azután már bajosan adja rá magát az ember, s úgy érzi, hogy jobban megnézik, hogy mit csinál. Nem csak az, akivel van, hanem más is jobban megfigyeli, és akkor utána néz az embernek. Azt nem szerettem, hogy szerepeljek. Kikoptam, kivástem lényegében abból a rétegből. S aztán így elmaradt. Aztán még tudtam így-úgy, most is, özvegyasszonyt kaphattam volna, vagy elváltat, vagy valakit, de már kényszermunkát se akartam. Nem esett volna jól, hogy kényszermegoldást csináljak. S aztán így-úgy elmaradtam, hogy lényegében... Aztán a hétköznapi életek még súlyosabbak. Belefáradtam az életbe, s lényegében aztán, hogy jött a kollektív, végleg elment minden reményem mindentől. De utána csak felvidultam, hogy munkám került. Sikerült aztán 5 évig irodán dolgozni, könnyebb helyen, és akkor felvidultam. Kezdem forogni a társadalomban, részt vettem itt-ott. Valahogy lezajlott az élet.”

Sztrátya Domokos alapállása egyértelmű volt, a provokáló kérdésekre a következőképpen válaszolt:

„Mikor magának termelt, akkor nagy volt az adó, s ha belépett, akkor már nem kellett adót fizessen. Akkor nem az a biztonság, hogy adót nem kell fizetni? Hát nem jobb, ha nem viszik el a jövedelem nagy részét? Földem sincs, a kollektívben dolgozom s onnan kapok?” (...) „De a kollektív az a más keziben van, s az azt ad, amit akar! S nem bízott a nép a vezérkarban, s az adott szóban nem bízott semmit. S az bé is igazolódott később, bizalmatlan dologgal biztatták a népet. A nép helyesen gondolkozott. Én 1962. január 15-én álltam be, s az adót már ki kellett előre fizetni, s ki is fizettünk ezer lejt, kétezernyolcszáz-valamennyi volt az adó egy évre, s beálltunk, s akkor az odalett...”

Ráadásul számára a kollektív létrehozásának első napjától az új helyzet egy alapkonfliktust bontott ki. Balogh György volt az egyik szervezője a kollektív gazdaságnak, s amikor elküldték brigádos iskolába, akkor kényszerből Sztrátya Domokost tették meg a jobbágyfalvi brigád könyvelőjévé. Amikor az iskola végeztével Balogh György visszatért, Sztrátya Domokos már gyakorlattal, tapasztalattal rendelkező könyvelő volt, aki ráadásul kitűnt megbízhatóságával. Igaz, hogy visszaminősítették „gyalogos kollektivistává”, de a lappangó vetélkedés továbbra is fennállt. Sztrátya Domokos megbizonyosodott arról, hogy Balogh György ellene áskálódik, de végül is nem szállt nyíltan szembe vele.

„Gyuri nagy kolompos volt. Brigádos volt, de ő volt lényegében a falunak a legnagyobb kontrollja. Aztán őt el is küldték, mert előre meg volt egyezve, szegődve, feltételek mindenről, a párttal meg volt egyezve. Politikus volt, s tudta, hogy ezt a kollektívet így is, úgy is megcsinálják, és hogy neki legyen egy olyan posztja, amit ő kiválaszt. Ő könyvelő akart lenni. Még nem volt beállva a kollektívbe, nem adott belépési nyilatkozatot, de a három ember alkotta bizottságnak ő volt az elnöke, aki kérte az akkori néptanácsot, hogy járjon közbe a felsőbb szerveknél, így volt megfogalmazva, hogy engedjék meg nekik, hogy csináljanak kollektív gazdaságot, hogy jobban menjen az élet, hogy egy szebb jövőt építsünk. A három ember bizottságot alakított ki, s az elnöke ő volt, a másik kettő mint két tag írta alá. Most mondtam el nemrég itt a szomszédasszonynak, most kórházban van, nagybátyja volt Fazakas Jani, hogy nekem nem mondta senki, se komámasszony, se szomszéd, se senki, én a paptól láttam az irodán a doszárból, s gondolkoztam rajta, hogy el kéne lopjam azt a papírt, hozzam el, de rájönnek, hogy ki lehet a hibás, kinek volt érdeke, csak én lehetek a hibás, más nem. Akkor nem viszem el, csak hozzam el, másoljam le, mert ott félttem, hogy ne vegyék

ésre, hogy ellopni el tudnám, de azt vissza is kell lopni. Aztán inkább elolvastam, s még azt a számot is, dátumot is tudtam, de már elfelejtettem, mert az be volt iktatva a néptanácsnál, s aztán onnan továbbítva fel a párt útján. ...Akármilyen gyűlés volt az alapításhoz, ő mindig a nép oldalán úgy pártolta a népet. Támadta a vezetést, hogy a nép tapsolta őt, hogy azért választották meg már a társasban is elnöknek. Szállt szembe, de közben valahol a gyepelőnek mind a két ágát fogta. ...'61 őszén felszentelték, avatták itt a kollektívet. Nem voltam beállva, de a megalapított gazdaság vezetőtanácsából három ember úgy nem összeegyezte, hanem külön-külön eljöttek szerre hozzám, tekintélyes gazdák voltak, nem voltak kényszerítve. Azt mondta Szász Péter, Szász Gyula s Szász Zsiga, három Szász nevezetű jó gazdaemberek voltak: te be kellene állj a kollektívbe, mert ide kell egy könyvelő is. Legyen egy bizalmas emberünk, nem azért, hogy nekem csinálj jót vagy valami, legyen bizalmas emberünk. Akkor másik másokra jöttek egy hét múlva, kettő múlva: állj be így, állj be úgy! Aztán telt az idő, nem álltam be, s mondták, hogy elküldenek egy fehérnépet az iskolába, de közben nem küldték el. Január 15-én beálltam, itt még nem volt könyvelés s a' féle, hanem alakulóban volt, szervezés alatt. Februárban, minden második-harmadik napra hívtak egy-egy gyűlést. Mátyás napján pontosan, február 24-én volt egy gyűlés, hogy na, könyvelőt kell fogadni, meg kell nyitni a könyveket, ezt így mondták. El kell indítani a könyvelést, könyvelőt kell fogadni. Szentannáról volt küldve, leány volt még akkor, volt küldve, s a könyvelő tanfolyamot elvégezte, s hogy azt meg kell fogadni, s nem tudom mi. Azért, mert felesleges volt a szeredai körzetben, mint kiképzett könyvelőnő, s aztán azt meg lehet fogadni, mert a rajon rendezte akkor a dolgokat. A gyűlés nem egyezett, nem fogadunk pénzzel, van nekünk emberünk, azt kell oda állítani. Ki az, s ki az. Különösen két ember nagyon kitört, most is él, a 91-ik esztendőben van, Fazakas Feri s Moldovan Jóska kitörték, hogy Sztrátya Domi jó lesz, azt állítsuk oda. A nép megtapsolta, s egy fél délután folyt a vita arról, hogy odaengednek vagy nem, odaállítanak vagy nem, de a rajoni kiküldött, Csalóka Feri, az szentmártoni, nagyon kikötötte, hát lényegében igaza volt, mert mondta, hogy ezt nem lehet, lehet iskolás is s akármilyen, ez egy szakma, erre szakosított ember kell, aki érti a szakmát. Olyan, mint a suszter, hiába suszter, de nadrágot nem tud jól csinálni. Tehát szakmailag kell legyen kiképezve, de nem tetszett, nem egyezett a nép. Aztán engem mind ez a két ember, ott ültek közel hozzám s mind hallgattattak el, hogy én ne szóljak semmit. Aztán

egyszer mégis mondom, hogy ilyen körülmények között úgysem vállalkozok, ha odaengednének is, mert el fognak követni mindent, hogy rakjanak a tömlöcbe vagy csináljanak velem, amit akarnak, mert ellenszenvesek velem szemben, ne is erőlködjének. Na, de elég az, hogy közben írták a jegyzőkönyvet a gyűlés menetéről. Jó hosszas volt az ülés, de ezekből a vitákból semmit sem írtak bele a jegyzőkönyvbe. Aztán majd mégis megfogadták azt a leánykát, aztán elküldték Udvarhelyre könyvelőiskolába, s azt hiszem, hogy már május volt, dolgoztak a népek, s helyette, amíg Gyuri hazajön, elhívtak, nem én jelentkeztem, hogy menjek el és a kezdetleges dolgokat csináljam, a munkanormákat s azokat kiszámítani. Előbb itt volt az iroda, ahol a malom van, s a régi bikaistálló volt átalakítva irodának. Ott volt egy szekrény, benne az iratokkal, amiket ők már elindítottak, s ott megrendeztem a szekrényt s mindent. Volt egy alelnök, Varga Zsiga, s egy raktárnok, László Jóska, másként Nyuszi Jóska a gúnynevéen, nem tudom, miért nevezték így. Azokkal aztán úgy közösen beszélgettünk, s én rendeztem azokat a doszárokat s a dolgokat, s látom, hogy van az a registru de procese verbale a vezetőtanácsi gyűlésekről, a közgyűlésekről minden registerbe volt vezetve, a jegyzőkönyvek. Aztán nekem a pontos dátum megvolt, február 24-én történt. Kinyitom, s arról a gyűlésről, mikor volt az a nagy vita, egy kis jegyzőkönyv volt az egész közgyűlésről. Megmutattam ennek a két embernek, az alelnöknek, és annak a Nyuszi Jóskának. Mondtam, nézzék meg, arra a gyűlésre emlékeznek, nézzék meg, hogy mennyi mindent írtak le ide. Egy szó nincs arról, ami ott akkor lezajlott, 2-5 sorból elintézték az egész gyűlésnek a menetét, de hát annyi baj legyen, mondtam. Gyuri, amíg hazajön, mert őszig volt szó, hogy novemberben jön haza, addig végeznek, s én addig leszek ott. S így is lett, aztán én kijöttem, de elég az, hogy mikor ezt megmutattam nekik, rá két hétre szombatra s vasárnapra hazajött eltávozásra Gyuri bácsi, onnan a könyvelőségtől. Én nem is találkoztam vele, mert vasárnap nem mentem be egyáltalán, én tartottam a magam vasárnapját, mindig. Szombaton bezártam a holmit, s aztán hétfőn reggel mentem. Hétfő reggel, mikor mentem, bent volt már ez a két ember, akít mondtam, Varga bácsi, az alelnök, s ez a raktáros. Kinyitom a szekrényt, s mondom, ebben a szekrényben valaki járt. Azt mondja Jóska, hogy nem hiszi, mert neki nem volt ott mit keresni. Hát én sem jártam, mit kerestem volna ott, mondta Varga. De valaki járt, valaki járt, az a stóc nem úgy van, ahogy én tettem. Az a register alól volt, s nem a közepében. Itt is

valaki járt, valaki járt. Még így csináltam, hogy álljunk meg, nézzük meg, s vettem azt a registert, s rögtön át is lapoztam. Azt a jegyzőkönyvet már kilopta belőle, kitepte abból a registerből, amelyik arról a gyűlésről szólt. Egyikük beárult már, azok a két ember közül, hogy én ezt nyomoztam, s elment, s persze barát volt azzal a Nyuszi Jósikával, mert barátok voltak, s az meg volt bízva, hogy figyeljen engem, hogy mit csinálok, s nem tudom mi. Aztán már kitepte azokat a lapokat, a jegyzőkönyvet eltűntette. Pedig le volt sigilálva, ahogy az szokott lenni, a register. Megszámozva s minden, mert úgy volt valamikor a katonaságnál is. A doszárokat is lesigilálták, spanyolviasszal volt lepecsételve.”

1962 nyarán, amikor összevonják a Csikfalva község öt településén megalakult kollektív gazdaságokat, és létrejön a nyárádszentmártoni Láng kollektív gazdaság, ahol igen nagy hiány van hivatalnokokban – ekkor hívják először a könyvelőségre kisegítőnek.

„Aztán márciusban, március vége lehetett, mert szép tavaszi nap volt, de nem volt hó, hirdettek egy gyűlést az iskolában, mert a kultúrházat nem tudom, javították, mit csináltak az iskolában. Oda elmentem én is. Hát mit adott az Isten, a gyűlés azért volt összehívva, hogy nem lehet külön gazdálkodni, s a néptanács körében csak egy gazdaság létezik, s szentmártoni központ, s ha kell, egyesülnek. Jaj, kell egyesülni!

Kell egyesüljenek a faluk, Szentmárton s Jobbágyfalva s Vadad, mind egy központhoz. Aztán én közel voltam az ajtóhoz, sirültem s kiléptem az ajtón, s hova megyen, s hova megyen, kiabáltak ott elől valakik. Jövök vissza mindjárt. Hátrafelé mentem el, s átal a szomszédba, ott az iskolával, a templommal szemben, s ki a kapun, s elmentem, hogy ne legyen ott a szavazók között, akik megszavazzák. De úgy is meg kellett szavazni, egyesültek. Azután már anuláltak mindent, amit itt terveztek, mert Szentmárton dirigált, az ottani elnök, s vezetőtanácsot alakítottak.

Én 1962. január 15-én álltam be. Nem akartam beállni, pedig jöttek rám, hogy állj be, hogy küldjünk el könyvelőiskolába. Kilyén Lajos bácsinak az idejében, ő volt a néptanács elnöke, s Gálfalvi volt a titkár. S Kilyén Lajos nem ismert engem, mondta az embereknek, hogyhogy nem ismerem én azt az embert, akiről szó van, mert javasoltak, hogy engem hívjanak és küldjenek el könyvelőségre. Hogy nem ismerem, pedig itt van a községben? Aztán megismert. Ez javasolt főkönyvelőnek, hogy hívasd fel azt a Sztrátya Domit, még hasznát veheted, azt mondja, mert járt itt nálam adót hajtani, s látta, hogy az adónyugták s minden doszárba vannak fűzve, s kimutatást

készített róla, s nem tudom mi. Aztán behívott, s az irodánál dolgoztam, ott is 5 évig. 4 évig ilyen kisebb rendű könyvelő, munkavédéseket könyveltem. Tehát az ötödik évben pedig ilyen merceolog volt a címe a funkciónak. Merceolog, ilyen kereskedelmi áruszakértő. Én adtam át a sok vagon gabonát a bázáknak.”

A következő négy évben többször visszautasítja, hogy párttag legyen, kétszer küldik el, kétszer hívják vissza, s közben Sztrátya Domokos világosan látja, hogy munkájával, felkészültségével, értelmi képességeivel kiemelkedik a munkatársai közül, de politikai, világnézeti állásfoglalása miatt csak jobb híján, csak ha nagyon szükséges, akkor számítanak rá. Keresi a lehetőséget, hogy kiléphessen a kollektivisták sorból, a belépés után alig több mint egy évvel, egy 1963. március 31-én kelt iratban kéri a vezetőséget, hogy engedélyezze ezt:

„Kérés a »Láng« Kollektív Gazdaság Vezető Tanácsához Nyárádszentmárton. Alulírott Sztrátya Domokos jobbágyfalvi lakos, a »Láng« Kollektív Gazdaság tagja tisztelettel köszöntöm a fent címzett Vezető Tanácsot és kérem, szíveskedjék nevemre egy olyan értelmű igazolást kiállítani, melynek alapján más állami egységnél bármilyen munkát vállalhassak. Ezen kérésemet azzal indokolom, hogy a szocialista társadalom kebelében fel akarom használni azt az 5 (öt) középiskolai osztályomat, amelyet Marosvásárhelyen végeztem annak idején, és a bizonyítvány eredeti példányával tudom igazolni. Ehhez pedig minden jogot megad, sőt kötelez rá a R.N.K.¹² Alkotmánya, amikor egyik szakaszában előírja, hogy mindenkinek igényei szerint és mindenkitől képességei szerint. A jelenben pedig – és valószínűleg a jövőben sem – a Kollektív Gazdaság kereteiben, legalábbis számomra teljesen ismeretlen okok miatt, egyáltalán nem használhatom fel, még részben sem [!], ezt a nehéz körülmények között, iskolapadban szerzett, ifjú éveim fárdságának eredményét. Köztudomású, hogy igényem nem nagyobb a létszükséglet minimumánál. Azt az elgondolást pedig, hogy annak megszerzésében – ha szerény körben is, de kellő irányba – képes volnék felhasználni végzett iskolámat, biztatóan igazolja az a tény, hogy a R.N.K. néphadserege egyik fegyveres egységének egyik legbizalmasabb osztályán végzett két évi irodai munkámat és abbéli egyenes eljárásomat több mint 10 (tíz) ízben jutalmazták. Köztük a rendfokozatokban való előléptetésekkel, végül pedig a 67/16. 08. 54. számú »Certificat«-tal ellátott

12 Román Népköztársaság

»Semn onorific gospodar de frunte» jelvénnel, mely jelenleg is a birtokomban van. Kérem, vegyék figyelembe, hogy a mezőgazdasági munkák fokozott ütemű gépesítése úgyszólván nemsokára több munkaeőrt tesz fölöslegessé, de addig is egy személy hiánya nem okozna akadályt a munkák jó menetében. Hinni szeretném, hogy a Vezető Tanács a fentieket magáévátéve és a lehetőségeket figyelembe véve hozza meg határozatát. Kérésemet megismételve, és annak kedvező formában történő elintézése reményében maradok elvtársi tisztelettel Sztrátya Domokos.»

Erre válaszként a következő négy soros, géppel írt értesítést kapta:

„Kollektív gazdaság Nyárádszentmárton Csikfalva község Maros rajon Szám 509/1963. április 26. Sztrátya Domokos Jobbágyfalva. Válaszolva a gazdaságba beadott kérésére, amelyben kéri az eltávozására szólló [sic!] igazolást, a vezetőtanács a kérést megvizsgálta, ugyanakkor ilyen értelmű papírt a Rajoni Pártbizottság határozata értelmében nem tudunk kiadni. Koll. Gazd. Elnöke Kocsis Gyula Fökönyvelő Szakács Ernő.»

Végül 1966-ban nyílik lehetőség arra, hogy kilépjön: előbb 1966-ban a helyi fogyasztási szövetkezetek pénztárosa lesz, majd 1969-től a megyei villamosági vállalat alkalmazottja: a Felső-Nyárádmente falvainak lesz huszonhárom éven át, nyugdíjazásáig a „villanyosa”, azaz villanydíj-beszedője.

Leviathan